

The issue of civilizational threat in the context of information flows

Kudrat YULDASHEV¹

Uzbekistan State University of World Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received July 2023
Received in revised form
15 July 2023
Accepted 25 July 2023
Available online
15 August 2023

Keywords:

information flow,
informed period,
threats,
Uzbekistan,
political and legal
foundations,
society.

ABSTRACT

This article presents a scientific analysis of the emergence of various threats and risks in the era of information and global trends. The adoption of social, political, and informational measures against non-traditional threats is interpreted as one of the main directions of state policy. Based on the analyzed theoretical and practical sources, scientifically substantiated conclusions are drawn.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss6/S-pp474-478>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Axborot oqimlari sharoitida sivilizatsiyaviy tahdid masalasi

Kalit so'zlar:

axborot oqimi,
axborotlashgan davr,
tahdidlar,
O'zbekiston,
siyosiy-huquqiy asoslar,
jamiyat.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada axborotlashgan davr va global tendensiyalar asrida turli tahdid hamda xavflarning yuzaga kelishi borasida ilmiy tahlillar berilgan. Noan'anaviy tahdidlarga nisbatan ijtimoiy, siyosiy va axborot chora-tadbirlarini ko'rish davlat siyosatining asosiy yo'nalishidan biri sifatida talqin etiladi. Tahlilga tortilgan nazariy va amaliy manbalar asosida ilmiy asoslangan xulosalar chiqarilgan.

Проблема цивилизационной угрозы в контексте информационных потоков

Ключевые слова:

информационный поток,
информированный

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлен научный анализ возникновения различных угроз и рисков в эпоху информации и глобальных тенденций. Принятие

¹ Independent researcher, Uzbekistan State University of World Languages

период,
угрозы,
Узбекистан,
политико-правовые
основы,
общество.

социальных, политических и информационных мер против нетрадиционных угроз трактуется как одно из основных направлений государственной политики. На основе проанализированных теоретических и практических источников сделаны научно обоснованные выводы.

Dunyo miqyosida axborot almashinuvini tartibga solish masalasi anchadan beri dolzarb bo'lib kelmoqda. Mamlakatlar mafkuraviy jihatdan ikki tarafga bo'lingan paytdan boshlab axborot texnologiyalari va ma'lumotlar yetkazish usullari jiddiy rivojlana boshladi. Hokimiyatlari milliy iqtisodiyotini to'g'ri boshqargan davlatlar – AQSH va G'arbiy Yevropa mamlakatlari katta yutuqlarga erishdilar va hozirgi bosqichda asosli ravishda rivojlangan mamlakatlar deb nom oldilar. “Sovuq urush” axborotni ommaviy hajmda va katta tezlik bilan uch yo'nalish bo'yicha: o'z davlati, g'oyaviy raqiblar va betaraf mamlakatlar aholisiga yetkazishni talab qildi. Uchinchi dunyoni yer yuzi aholisining aksariyat aholisi Osiyoning asosiy qismi, Afrika va Lotin Amerikasi tashkil etdi.

Iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlar rioya qiladigan axborotning erkin oqimi (ruschasi: svobodniy potok informatsii; 1946 y. joriy etilgan) konsepsiyasi mamlakatlar o'rtasida cheksiz axborot almashuvini nazarda tutadi. Bu masala bevosita texnik imkoniyatlarga bog'liq ekanligini e'tiborga olsak, axborotning erkin oqimi AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniyadek mamlakatlar tomonidan ishlab chiqarilgan ma'lumotlar dunyoning har qaysi burchagiga hech qanday nazoratsiz yetkazilishi mumkinligini anglab olamiz. Bunday sharoitda boshqa davlatlar rivojlangan mamlakatlarga axborot jihatidan (demak, mafkuraviy jihatdan ham) qaram bo'lib qolishi aniq.

Tarafdorlarini ko'proq rivojlanayotgan mamlakatlar tashkil etadigan ikkinchi yangi umumjahon axborot tartibi (ruschasi: noviy mirovoy informatsionniy poryadok; 1976-y.) konsepsiyasining ma'nosi har qaysi alohida jamiyatning ichki axborot bozoriga xalqaro axborot oqimlari kirishini nazorat qilish zarurligidan iborat. Bu tartibning maqsadi milliy an'analarni va madaniyatni rivojlangan mamlakatlarning axborot xurujidan saqlashdir[1].

Ikkinchi konsepsiya YUNESKO tomonidan qo'llab quvvatlangan. Ushbu bob muallifi konsepsiyaning amalga oshirilishiga bag'ishlab 1979-yil sentabrda Toshkentda bo'lib o'tgan xalqaro konferensiyada qatnashgan. Mazkur anjumanda YUNESKOning o'sha vaqtdagi Bosh direktori Amadu Maxtar Bou axborot almashuvini tartib asosida tashkil etish zarurligi haqida ma'ruza qilgan edi. Ma'ruza mazmuni va Bosh direktorning nuqtai nazari AQSH va uning tarafdorlariga yoqmagani sababli u zot keyinchalik o'z vazifasidan ustalik bilan chetlashtirildi, yangi Bosh direktor (Friderik Mayor) esa erkin axborot oqimining targ'ibotchisi bo'lib chiqdi.

Sivilizatsiyalarning zamonaviy holati haqida to'xtaladigan bo'lsak, quyidagilarga o'z e'tiborimizni qaratishimiz lozim. Bugungi kunda vaziyat shundayki, texnik jihatdan kuchli bo'lgan xristianlar tamadduni butun dunyo bo'ylab o'z qadriyatlarini tarqatishga zo'r berib intilmoqda. Aslida esa bu madaniy hujumdan o'zga narsa emas. Buddaviylik ham (Xitoy, Yaponiya, Hindiston, Singapur, Honkong misolida) kundan kunga kuchayib borayotir. Islom diniga e'tiqod qiluvchi mamlakatlar esa axborot jihatidan ular bilan teng kuchga ega emas. Shu sababli islomiy davlatlar, vaqtincha bo'lsa da, noiloj o'zlarini himoya qilishga majburdirlar.

G'arbiy mamlakatlarning yetakchiligi shak shubhasiz va doimiy emas, albatta. Buning uchun Musulmon Renessansi davrini eslashning o'zi kifoya. Darvoqe, "Musulmon Renessansi" iborasining o'zi ham Sharqda emas, aynan G'arbda paydo bo'lgan, shveysariyalik olim Adam Mets mazkur sarlavha bilan barcha uchun birdek maqbul salmoqli kitob yozganligi bunga dalillardan biridir. Amerikalik mualliflar Heydi va Elvin Tofflerlar shunday yozadi: "G'arb dunyo iqtisodiyotida uzoq vaqt davomida va ochiq oydin peshqadamlik qilib kelganligi bois bundan besh asr muqaddam ilg'or texnologiyalar sohasida Yevropa emas, balki Xitoy oldinda bo'lgani nazardan chetda qoldiriladi. O'sha vaqtlarda aynan Osiyo jahon yalpi mahsulotining 65 foizini ishlab chiqarib, dunyoning qolgan qismiga rivojlanish yo'lini ko'rsatib turgan"[2]. Islom din va turmush tarzi o'laroq umumsayyoraviy illatlarga (ekologiya, OITS, yadro quroli) qarshi tura olishining yuqori samarali bo'lishi ham dunyo hamjamiyati uchun sir emas. Balki shuning uchundir, Yevropa aholisi o'rtasida islomni qabul qilish davom etmoqda.

Hozirgi siyosatshunoslar oldida muhim bir masala ko'ndalang turibdi. Bu "Sovet ittifoqi tarqalganidan keyin dunyo miqyosida yangi umumjahon tartibi qanday bo'ladi?" degan masaladir. Harvard universitetining professori Samyuel Xantington fikricha[3], xalqaro maydonda davlatlarning o'zaro munosabatlari sivilizatsiyalar "to'qnashuvidan" iborat bo'ladi. Olimning shu sarlavhali maqolasi 1993-yili "Foreign Affairs Reader" jurnalining yozgi sonida e'lon qilingan edi. Keyinchalik u rus tiliga o'girilib, Toshkentda nashr qilinadigan "Ekonomicheskoye obozreniye" jurnalida chop etildi[4]. Maqolaning asosiy g'oyasi quyidagicha: mafkuralar kurashi tugaganidan keyin keng tarqalgan dinlarga asoslangan 7-8 ta dunyo sivilizatsiyalari o'rtasida to'qnashuvlar boshlandi.

Jahon matbuotida ushbu maqolaga munosabat bildirilib, ko'pgina javob va sharhlar chiqdi, ularning bir qismini "Foreign Affairs Reader" (1993-y., sentabr-oktabr) va "Ekonomicheskoye obozreniye" jurnallari e'lon qildi[5]. Javob tariqasida S. Xantington "Foreign Affairs Reader" jurnalining 1993-yil sentabr-oktabrda chiqqan sonida "Sivilizatsiyalar bo'lmasa, unda nima?" (ruschasi: "Yesli ne sivilizatsii, to chto?") deb nomlangan maqolasini e'lon qildi.

Ham birinchi, ham ikkinchi maqolalarga munosabat sifatida o'nlab mamlakatlarda turli janrlardagi asarlar chiqishi davom etdi. Natijada S. Xantington 1996-yilda ushbu nomdagi o'z kitobini chop etdi[6]. Afsuski, bu asardan maqbul fikrlar bilan bir qatorda ayrim noto'g'ri g'oyalar ham o'rin olgan. Kitobning oxirgi jumlasini keltiraylik: "Yetib kelayotgan davrda sivilizatsiyalar to'qnashuvi butun dunyo uchun eng katta xavf bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun sivilizatsiyalarga asoslangan umumdunyoviy tartib jahon urushining oldini olish uchun eng ishonarli choradir". Yetib kelayotgan davrni (bizningcha, axborot davri nazarda tutilmoqda) sivilizatsiyalar to'qnashuvi davri deb baholanishini ma'qullab bo'lmaydi. Kitob chop etilganidan keyin hozirgacha o'tgan davr sivilizatsiyalar to'qnashuvi achchiq qismat emasligini ko'rsatdi. Yaqin Sharq inqirozi, Iroqda bo'lib o'tgan ikkita urush va Afg'onistonda toliblarning davlat rahbarligidan chetlashtirilishi kabi voqealarni esa bunday to'qnashuvga nisbat berib bo'lmaydi. Aynan shu voqealar AQShdagi ayrim harbiylarni, jumladan mamlakat rahbariyatini hushyor torttirdi, buni ularning Eronga bostirib kirishga qaratilgan qat'iy rejalaridan qaytganliklaridan ham bilsa bo'ladi. Bu o'rinda o'zaro muloqot va sivilizatsiyalar tengligiga asoslangan xalqaro tartib ustun keldi.

Lekin boshqa mamlakatlarni o'ziga teng ko'rmaslik, dunyo miqyosida yetakchilikka intilish ayrim mamlakatlarga qimmatga tushmoqda. Misol tariqasida 2001-yil 11-sentabr

kuni sodir bo'lgan fojiani keltirish mumkin. Ayrim mutaxassislar fikricha, Umumjahon savdo markazi binolariga uyushtirilgan hujumni AQShning global yetakchiligiga qarshi harakat deb baholasa bo'ladi. Ushbu hujumni ijobiy kayfiyat bilan qarshi olganlar soni kutilganidan ko'proq bo'lib chiqdi. Londonda chop etilayotgan "New Left Review" nashrining bosh muharriri, taniqli yozuvchi va rejissyor Tariq Ali bu haqda shunday deb yozadi: "Men so'ramoqchimanki, nega islom dunyosiga taalluqli bo'lmagan anchagina kishilar ushbu voqeaga befarq qoldilar, nega ko'p odamlar Usama ben Ladenning "Qudratli Allohning irodasi bilan Amerikaning eng muhim markazlariga zarba berildi" degan dahshatli so'zlariga xursand bo'ldilar? Nikaraguaning poytaxti Managuada odamlar sukut aro bir birlari bilan quchoqlasha ketdilar. Braziliyaning ichki hududlarida joylashgan Porto-Alegreda amerikalik qora tanli jaz musiqachi o'z konsertini "Ey xudo, Amerikani yorlaqagin!" degan so'zlar bilan boshlamoqchi bo'lganida, yoshlar bilan to'lib toshgan konsert zali g'azabdan "Usama! Usama!" deb baqirishga tushdi. Konsertni bekor qilishga to'g'ri keldi. Boliviya ko'chalarida ham odamlar xursandliklarini namoyish etishdi. Argentinada harbiy xizmatga chaqirilgan yoshlarning onalari davlat tomonidan uyushtirilgan motam marosimida qatnashishni xohlamadilar. Gretsiya hukumati ommaviy so'rovlar natijasini e'lon qilishga ruxsat bermadi, chunki bu so'rovlarda aholining asosiy qismi AQShga qaratilgan zarbalarni qo'llab-quvvatladi, futbol ishqibozlari esa fojia munosabati bilan ikki daqiqa sukut saqlashdan bosh tortishdi. "Nyu-Yorker" muxbiri pekinlik talabalardan intervyu olganida, ular o'z xursandchiliklarini ochiqdan-ochiq izhor etdilar. Bunga hayron qolgan jurnalistlarga talabalardan ayrimlari NATO samolyotlari Belgradga Xitoy elchixonasini bombardimon qilganini eslatishdi. G'arb ancha befarq ekanligini namoyish etgan o'sha voqea oqibatida bor-yo'g'i olti nafar xitoylik o'lgan bo'lsa da, talabalar bu qurbonlar hayoti Nyu-Yorkda o'ldirilgan uch ming nafar amerikalik hayotidan kam emasligini uqtirdilar.

Yuqorida keltirilgan munosabatlarni tilga olishimizdan maqsad 11 sentabrda sodir etilgan vahshiylikni oqlash emas, albatta. Bu faqat AQSH tomonidan ilgari surilayotgan "ular bizni ko'rolmaydilar, ular bizning erkinliklarimiz va boyliklarimizga hasad bilan qaraydilar" kabi yengil-yelpi dalil isbotlardan voz kechib, masalaga jiddiyroq qarashga intilishdir. Gap mutlaqo bunda (ko'rolmaslikda, hasadda) emas"[7].

Xulosa sifatida quyidagilarni keltirish mumkin. Yuqorida aytib o'tilganidek, axborotning globallashuvi uzoq tarixga ega: alifboning yaratilishi, kitob ixtirosi va h.k. yangiliklar bu boradagi dastlabki qadamlar bo'ldi. Zamonaviy bosqichdagi axborot globallashuvi radio kashf etilganidan keyin, XX asrning 30-40-yillarida boshlandi. Ikkinchi jahon urushi yakun topib, dunyo mamlakatlarining katta qismi ikki xil mafkuraga tarafkashlik qila boshlaganlaridan so'ng ular o'rtasidagi axborot raqobati avj olib, axborot asrini keltirib chiqardi.

Globallashuvning ko'p ko'rinish va turlari mavjud. Ayrim mutaxassislar amerikalik olim T. Levitt fikridan kelib chiqib, globallashuv jarayonlariga iqtisodiy globallashuv asos solgan, deb hisoblashadi. Lekin bunday fikrga qo'shilish qiyin. Bizningcha, globallashuvning barcha boshqa turlariga axborot globallashuvi debocha bo'lgan va har doim madad berib turadi.

Globallashuv Internetda o'zining eng yuksak holatiga erishdi. Falsafa qonunlariga muvofiq, maksimal globallashuv o'z nihoyasiga yetib, degloballashuv (globallashuvdan qaytish, uni barbod qilish) jarayonlarini boshlab berdi. Bugungi kunda, bir tomondan,

globalashuv davom etayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, deglobalashuv tamoyili ham asta-sekin kuchayib bormoqda.

Axborot globalashuvining eng yorqin ko'rinishi Internetdir. Mutlaq adad (tiraj)li, har tomonlama universal, barcha xohlovchilar uchun ochiq axborot tizimi bo'lmish Internetning ham ijobiy, ham salbiy tomonlari borligiga qaramasdan, musbat jihatlari ustunligiga shubha qismaslik kerak.

Kuchli axborot texnologiyalariga egalik hali dunyoga egalik qilish degani emas. Chunki ma'rifatli dunyoda bunday texnologiyalardan tashqari odamlarning go'zal hayoti uchun nihoyatda zarur bo'lgan madaniy boylik va ma'naviy qoniqish degan mezonlar ham barqarordir. Insonlar kelajagini axborot texnologiyalari bilan bir qatorda tamadduniy yutuqlar ham belgilab beradi. Bunday jihatlarga esa ko'proq madaniyati qadimiy bo'lgan davlatlar sohibdirlar. Ular safiga, shakl shubhasiz, O'zbekiston ham kiradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Муминова Ф.И. Международная журналистика: теория и практика. – Т.: – Университет мировой экономики и дипломатии, 2006. – Б. 18.
2. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Революционное богатство. Ингл. тилидан М. Султанова, Н. Циркун. таржимаси. – М.: АСТ: АСТ Москва: ПРОФИЗДАТ, 2008. – Б. 99.
3. “Экономическое обозрение”, 1998, январь, – Б. 67-77. Ўзбек тилига таржимаси “Интеллект” газетаси, 2005 йил 9 июндан бошлаб еттита сонидан босилган.
4. “Экономическое обозрение”. 1998. Январь. – Б. 78-84. Апрель. – Б. 62-73.
5. “Экономическое обозрение”. 1998. Апрель. – Б. 73-77/
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: АСТ: АСТ, Москва, 2006.
7. Али Тарик. Столкновение цивилизаций: крестовые походы, джихад и современность. – М.: Астрель: АСТ, 2006. – . 44, 45.